

Ytringfrihetens logikk; det individuelle perspektiv.

(nr. 1)

06.05.25

Mot et «hard-core» demokrati?

Av: [Parrhesia: kultur for kunnskap og utvikling. Filosof Anders P Petersen.](#)

I vår tid er ytringsfrihet en vanskelig sak å diskutere. Grunnene til det er mange. Vi mangler kunnskap om dens opprinnelse og hensikt, og derfor også vansker med å vite hvor grensene går for hvilke ytringer og handlinger som faller innenfor demokratiets ytringslogikk og hensikt, og hvilke ikke. Som vanlig viser jeg kunnskaper som ikke finnes i pedagogikk og opplæring.

Pnyx, der den athenske folkeforsamlingen Ekklesia møttes, og trappen som talerstol. Bilde tatt av meg.

Et historisk tilbakeblikk:

En liten for-kommentar her: Kvinnene hadde ingen politisk makt, men det har de i dag som borgere. Det er borgerstatusen som her er interessant. Ofte avfeies antikkens Athens politiske system som uinteressant, fordi som det ofte korrekt hevdes, at kvinnene ikke hadde politisk frihet. Da går man dessverre glipp av mye. Så, tenk *borgerstatus* når du leser dette.¹

I antikkens Athen oppstod som kjent demokratiet, som et utviklingsprosjekt, og ikke som et ferdig prosjekt over natten. Her følger en kortversjon om ytringsfriheten og de ytringsutfordringene de oppdaget underveis i utviklingen av demokratiet.

¹ Ingen kvinner noe sted hadde politisk frihet, men i det minste ble dette tatt opp av datidens filosofer og dramatikere, som Sokrates, Platon, Sofokles og Evripides. Det var imidlertid kulturell likestilling i Egypt, sier Herodot i *Historien*, og faraoen var jo også kvinner.

Demokratiets hensikt var særlig to ting: 1) Fravær av et tyrannisk styre/diktatur, og for borgeren i dagliglivet hvor man befant seg i byen. 2) Forbedring, da de forstod at å snakke med hverandre er samfunnets viktigste utviklingskraft, og dertil også å utvikle kulturens stimulatorer; kunstene, og handlinger som skal vise oss noe.

Ytringsfrihet som prinsipp tilhørte å være fri borger. Retten til å ytre seg hvor som helst var altså et prinsipp mellom likeverdige borgere. Men, man skulle fylle sin rolle. Athenerne hadde kunnskaper om hvordan de kunne etablere et indirekte demokrati, omtrent som vi har i dag. Men, de ønsket og så nødvendigheten av å ha et direkte demokrati for forbedring, og for i realiteten ha et demokrati². Representasjons-demokrati var for dem ikke demokrati, grunnet faren for korrupsjon, tyranni og maktmisbruk, og dumskap.

Ytringsfrihet: Det greske ordet for ytringsfrihet var *isegoria*.³ Et krav når man sa noe, var å si noe som kunne gjøre noe bedre, at noen tok feil, var uerlig, korrump, eller at man selv ble utsatt for urett. Denne juridiske like borgerrett til å tale, var *isonomia*.⁴ Utvikling av filosofisk og politisk tenkning var for eksempel mulig grunnet denne friheten. De forstod at samtale forbedrer tenkning, og tenkning er å forstå tingenes bestanddeler og sammenhenger, som motsatt av tro og overbevisning.

Men, som kjent: Det er ikke bare å snakke, uten å tenke på sin egen sikkerhet. Det innebærer ofte risiko og fare å si sannheten, og det særlig mot mennesker av overbevisning (oftest tar de feil), som besitter forskjellige former for makt, og som derved kan ramme ytreren på forskjellig vis. Det kan være farlig å bruke ytringsfriheten *selv* om hensikten er forbedring. Vi har vel alle erfart dette t.o.m. overfor venner, og fornuft og kunnskapsbasert *varsling*⁵ er noen ganger nødvendig. Det var en borgerplikt å engasjere seg i samfunn og politikk.

Det var også en ideell plikt som en god borger å lytte til det man ikke ønsket å høre. I vårt samfunn lytter man ikke til det man ikke ønsker å høre. Enhver tro blir dominerende, uten å lytte til fornuft. I dag er mange journalister, lærere, akademikere, politikere, byråkrater og «vanlige folk» preget av enkle kategoriseringer og overbevisninger, og det dannes et polarisert samfunn mellom fløyer som har rett i forhold til seg selv.

Det blir verre når makten viser «demokratisk ansvar» og forbyr stemmer i samfunnet. Ikke noe er så farlig som dem som mener seg både gode, snille, og rett-tenkende. Det blir deres identitet. Det er vanskelig å være ydmyk til sin egen identitet. Og, forsterket blir troen når andre også synes å mene det samme. Det er lettere å være med i gjengen, enn å stå utenfor, for de fleste.

² I krigen mot Syrakuse og Sparta opprettet de representasjonsstyre for effektive avgjørelser, som de forlot ganske fort.

³ **Etymology** [Ancient Greek ἰσηγορία \(isēgoría\)](#). **isegoria** [equality](#) of all [citizens](#) in [freedom of speech](#), specially in public assemblies.

The [right](#) of each [citizen](#) of a city (or other unit) to speak in public and address that city.

⁴ Fra wikipedia: **Isonomia** (ἰσονομία "equality of [political rights](#),"^{[1][2]} from the Greek ἴσος *isos*, "equal," and νόμος *nomos*, "usage, custom, law,"^[1])

⁵ [Varstring - Wikipedia](#)

Det var og *er* i prinsippet individet som er demokratiets makthavere, og demokratiet er den eneste samfunnsform som legger til grunn fornuft og viten som dets rettesnor. Derfor innførte athenerne *parrhesia*.⁶ Parrhesia betød fryktløs tale, som risikofri tale. Den skulle forstås slik at det er særlig modige borgere som opprettholder demokratiet. Noen er alltid sludere enn andre, og om der ikke finnes sannferdige modige borgere ender vi i tyranni. Derfor skulle folk og makt forstå at selv om de ikke likte det som ble sagt, så skulle de tenke gjennom det; om var sant, rett, eller nyttig, kun for egen vinning, eller antidemokratisk.

Mange ganger er det dessverre slik at folk ytrer seg som modige *og* kloke, og behersker de retorikken er det farlig, for retorikken er sannhetens fiende, som Platon sa. I dag sliter demokratiene, og utfordringene står i kø, både innenlands og i hele Vesten. Der er mange stemmer som vil gjøre individer tause. Kritikk av disse stemmene er ytringsfrihetens hensikt. Tenk om alle kunne vært ydmyke og interesserte i det man kanskje ikke helt har oversikten over, eller forstår?

Athenerne innførte derfor enda en ytringsfrihetsbestemmelse som het *grafè paranomon*.⁷ Det var en lov om å gjøre straffbart ytringer og forslag som var til skade for staten og borgerne. Dette er en bestemmelse som i seg selv er farlig, fordi den så lett misbrukes. Det er som kjent makten og dem som skriker høyest, som sitter nærmest definisjonsmakten, og lille borger blir lett en enda mindre borger, på bekostning av fornuften. Athenerne tok livet av Sokrates, og gjorde andre dumme ting, fordi de var lei av ham, og fordi de mente at gudene hadde straffet dem med pest tiår tidligere, grunnet hans «gudløshet». Han var et barn av et diskuterende samfunn, som hadde glemt hensikten av demokratiet, kort sagt.

«Hard-core» demokrati: Hvis vi skal tenke oss et «hard-core» demokrati, vil man ideellt sett forby ytringer og lover som er ment til å svekke demokratiets prinsipper om enkeltborgernes rett til å ytre seg (*isegoria*, *isonomia*) mot dumskap, tyranni og mobbing, maktsyke, og villedende retorikk. Vi må ha *motytringene* for kunnskap og refleksjon.

I et fungerende hard-core demokrati bør hver enkelt borger allerede fra barneskolen være bevisst sin juridiske og kulturelle rett til å tale/ytre seg, og selvfølgelig normative rett til å tale for forbedring. Denne bevisstheten bør gi innsikt til retten og ytringspraksisen som kraft og bakgrunn for alle forbedringer i det demokratiske samfunn.

⁶ Parrhesia is borrowed from a Greek word that means “to speak boldly, freely, or with bombastic bluntness.” It is saying something boldly and freely without leaving any doubt behind. It involves not only the freedom of speech, but also implies the use of truth in speech or writing. In Parrhesia, writers open their minds and hearts fully to the readers or [audience](#) through [discourse](#), and a [speaker](#) makes it clear what his opinion is. In simple words, it is a direct expression shown through words.

⁷ The *graphè paranómōn* (Ancient Greek: γραφή παρανόμων), was a form of legal action believed to have been introduced at [Athens](#) under the [democracy](#) sometime around the year 415 BC. The name means "suit against (bills) contrary to the laws." The suit could be brought against laws or decrees that had already been passed, or earlier when they were merely proposals.

Dem som taler sannheten i risiko, men uten frykt; *parrhesiastes*, må ha et særlig kulturellt vern, fordi det er dem som bringer inn kunnskaper og ideer, som muliggjør ny tenkning. Slik blir det litt lettere for samvittighetsfulle og kloke borgere å ta ordet i sin munn.

For mer om antikkens tenkning om dette, og om å etablere demokratisk utviklingskraft: [Ytring, Forbedring og Utvikling](#). For barn fra ca 10 års alder: [Utvikling, ... hva er det?](#)

Takk for lesning!